

Litteraturhenvisninger

- Basbøll, Hans. 1985. "Stød in Modern Danish", *Folia Linguistica* 19. 1-50.
- Basbøll, Hans. 1986. "Nogle synspunkter på moderne dansk ordprosodi", 1. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog (K. Ringgaard, ed.), Århus. 29-35.
- Basbøll, Hans. 1988. "The Modern Danish Stød and Phonological Weight", *Certamen Phonologicum* (P.M. Bertinetto & M. Loporcaro, eds.), Torino. 119-152.
- Basbøll, Hans. I trykken. "Phonological Weight and Italian Raddoppiamento Fonosintattico", *Rivista di Linguistica* 1.
- Fischer-Jørgensen, Eli. 1987. "A phonetic study of the stød in Standard Danish", *Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen (=ARIPUC)* 21. 55-265.
- Hansen, Aage. 1943. *Stødet i dansk = Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab, Historisk-filologiske meddelelser XXIX.5*. København.
- Heger, Steffen. 1980. "Stødregler for dansk", *Danske Studier*. 78-99.
- Hyman, Larry. 1985. *A Theory of Phonological Weight*. Dordrecht.
- Orešnik, Janez. 1979. "Stødet i rigsdansk morfologi", *Danske Studier*. 123-129.
- Riber Petersen, Pia. 1973. "An instrumental investigation of the Danish "stød"", *ARIPUC* 7. 195-234.
- Rischel, Jørgen. 1983. "On Unit Accentuation in Danish - and the distinction between deep and surface phonology", *Folia Linguistica* 17. 51-97.
- Thorsen, Nina G. 1980. "Intonation contours and stress group patterns in declarative sentences of varying length in ASC Danish", *ARIPUC* 14. 1-29.
- Vennemann, Theo. 1988. *Preference Laws for Syllable Structure*. Berlin.

SPROGNÆVNETS TELEFONRÅDGIVNING

Af Else Bojsen

Det er mest almindeligt at komme her og præsentere projekter der er i gang, men det projekt jeg vil fortælle om er afsluttet, og den endelige rapport er udgivet. Alligevel tror jeg det kan være på sin plads og måske ligefrem nyttigt at præsentere dette projekt for netop dette forum.

Projektet kom nemlig i stand efter et nordisk sprognævns-møde med hovedtemaet "Hvad ønsker sprog-røgten af (sprog)forskningen?" Og selv om rapporten ikke foreslår bestemte ønskværdige forskningsprojek-ter, kunne den måske inspirere en og anden til at fundere nærmere over nogle af emnerne, enten i so-ciologisk eller i sprogvidenskabelig retning.

Det er blevet sagt - lidt anklagende - at pro-jektet blot var til "indvortes brug" i sprognævnene, men jeg håber altså at det også på en eller anden måde kan bruges udvortes. I det mindste kan projek-tet minde om at sprognævnene sidder inde med et stort materiale der kan være med til at belyse for-skellige sider af sprogtilstanden i Norden.

Kort fortalt gik projektet ud på at indsamle oplys-ninger om de mennesker der benytter sprognævnenes telefoniske svartjeneste. Det skete ved at udspørge dem der ringede i december 1984 og marts 1985 om bl.a. deres alder, erhverv og arbejdsplads og om hvad svaret skulle bruges til. Undersøgelsen omfat-

tede spørgerne til i alt 500 sprogsprogsmaal i hvert navn.

Det materiale der indgaar i den danske undersøgelse er blot et lille udsnit af hvad der strømmer ind til Sprognævnet under det daglige praktiske rådgivningsarbejde. Selve interviewet af spørgerne foregik midt i hverdagens larm og tummel og kom istand ved at medarbejderen ved spørgetelefonen hagede sig fast i kunden efter at have svaret på kundens spørgsmål som sædvanlig.

Kunderne (eller spørgerne) kan kaldes vores meddelere, og det er vigtigt at slå fast at hvad de "meddelere" om sproglige vanskeligheder eller bevægelser i sprogbrugen ikke nødvendigvis er identisk med hvad der gælder generelt. Man kan heller ikke tyde sprognævnsbrugernes manglende spørgsmål inden for dette eller hint område som at problemerne ikke eksisterer eller som at der ikke sker bevægelser i sprogbrugen her. Påvirkningen fra engelsk, for eksempel, mht. brugen af apostrof foran genitivsændelsen bekymrer øjensynlig ikke sprognævnsbrugernes; de spørger i hvert fald ikke om den, enten fordi den er helt naturlig for dem, eller fordi de véd at den er ganske forfærdelig forbudt i de fleste tilfælde.

Men med disse nødvendige forbehold må man sige at sprognævnsbrugernes spørgsmål er et godt barometer for den almindelige opfattelse af sprognormernes tilstand. I det følgende vil jeg forsøge at vise hvordan Sprognævnet har taget bestik af situationen i sit normeringsarbejde, og hvor smukt udsvingene på brugerbarometeret stemmer overens med bevægelserne i Retskrivningsordbogen. Kun på ét område står

brugerbarometeret stadig på STORM - muligvis med retning helt ned mod Cornelius Knudsen. Jeg skal gøre opmærksom på at undersøgelsen fandt sted inden Majonæsekrigen og altså et års tid inden den nye Retskrivningsordbog udkom. På undersøgelsestidspunktet forelå den nye ordbog dog i næsten trykkeklart manuskript hos os selv, og spørgerne blev vejledt ud fra både den gamle og den nye.

Undersøgelsesperiodens seks hyppigste spørgsmålstyper er følgende, med procenttal der viser de enkelte spørgsmålstypers andel af samtlige 501 spørgsmål:

1. Særskrivning/sammenskrivning	9%
2. Fuge-s eller ej i sammensætninger	4%
3. Fordansket stavemåde eller ej (af fremmede ord og navne)	3%
4. Dobbeltkonsonant eller ej	3%
5. Det adverbelle -t (vedr. adj. på -(l)ig og -vis)	3%
6. Stort/lille begyndelsesbogstav (Hvad er et navn?)	3%

Alle typerne er noget Retskrivningsordbogen giver svar på, men den nye mere udførligt end den gamle.

Jeg vil begynde bagfra med nr. 6, dernæst nr. 5 osv. og kommentere forholdene under synsvinklen: det eventuelle misforhold mellem udbredt sprogbrug og officiel norm, idet jeg går ud fra at mange spørgsmål på et område er udtryk for en slags kamp om hvad der skal anerkendes som officiel norm.

Stort/lille begyndelsesbogstav (nr. 6)

Da den gamle Retskrivningsordbog (R055) var ung var befolkningen ved at sunde sig oven på retskrivningsreformen fra 1948, hvorefter substantiverne ikke længere skulle skrives med stort begyndelsesbogstav. I 1984/85 var det ikke det problem spørgerne havde. Alligevel er der nok en sammenhæng: R055 var så optaget af de nye regler at det gjaldt om at skrive så meget som muligt med småt som ikke kunne siges at være et navn, for nu at tage det i meget grove træk. Men netop problemet med at afgøre om et ord eller en ordforbindelse kunne siges at være et navn, levede videre. De fleste af undersøgelsens spørgsmål om stort eller lille begyndelsesbogstav drejer sig om dette problem. Det gælder navne på ministerier og offentlige institutioner og også på politiske partier, afdelinger i et firma og projekter og arrangementer. Desuden hvad man kunne kalde navneerstatninger, fx Kongens By, Hellige Guds Moder, og ordforbindelser med navne, fx Storårrhus, hollandstur/Hollandstur.

En god del af dette her drejer sig også om ærbødighed eller blot høflighed. Trangen til at vise sin ærbødighed ved at skrive fx institutionsnavne med stort har været der hele tiden og er ikke blevet mindre med årene. Med ændringerne i den nye Retskrivningsordbog (R086) er denne trang blevet gjort stueren.

Det adverbielle -t (nr. 5)

R055's vejledning eller nærmest krav om at bruge t-løse adverbielle former af adjektiver på -(l)ig er

i R086 afløst af en tilladelse til t-løshed i visse tilfælde. Der må være sket noget i sprogbrugen siden nævnet har kastet om på tingene i den grad. Der er sket det at ikke blot er der kommet flere t'er i skriftsproget, men folk er også begyndt at udtale et -t i disse adverbier, endda også i fødte adverbier på -ig, fx nødig. Hvordan det er gået til ved jeg ikke. Der er måske tale om en form for hyperkorrekthed som kunne være opstået blandt t-løse jyder. Eller kan det tænkes at der er tale om en påvirkning fra svensk?

Under alle omstændigheder er vejledningen i R055 vanskelig at håndtere. Her tales der om "uegentlig betydning", og beskrivelsen gælder også andre adjektiver end dem der ender på -(l)ig. Jeg har prøvet at gå tilbage i Sprognævnets svarprotokoller for at se om der har været en stigning i spørgsmålene om dette emne. Men jeg fandt mærkeligt nok ingen markant stigning. Det bølgler lidt frem og tilbage mellem godt 2% og knap 5%. Dog virker det som om der er flere spørgsmål i de første år end i de senere om -t eller ikke -t på andre adjektiver end dem på -(l)ig. Det eneste markante jeg fandt, var et fald i spørgsmålene på dette område til ca. 1%, nemlig i april 1988, hvor man må formode at de nye anvisninger i Retskrivningsordbogen er blevet godt indarbejdet blandt de faste spørgere.

Dobbeltkonsonant eller ej (nr. 4)

Hvis man skal dømme efter mængden af spørgsmål om et enkelt ord, var det et folkekrav at ordet tilbud blev optaget i Retskrivningsordbogen. Ved en for-

glemmelse var ordet ikke med i R055. Det er selvfølgelig kommet med i R086. Ellers vil jeg ikke komme nærmere ind på dette emne, men blot gøre opmærksom på de nye fastere regler ved ord af typen møtrik, leksikon og petroleum og på nyindførte valgfrie stavemåder af fx pen(n)alhus og galop(p)ere.

Indtil nu må man sige at der en nydelig samklang mellem bevægelserne i den faktiske sprogbrug og i nævnets normeringsarbejde. Om det også gælder det næste emne er mere usikkert.

Fordansket stavemåde eller ej (nr. 3)

De mennesker der ringer til os, er på forhånd indstillet på at rette sig efter vores svar. Og det virker som om de venter en fordansket stavemåde. Det må være begrundelsen for de mange spørgsmål om acceptere og succes. Stavemåden med -kc- er stadig ganske udbredt, men den strider altså stadig mod den officielle retskrivning. Til gengæld er der fx på fagsprogenes område modstrid mellem faglige u-danske stavemåder og den officielle fordanskede norm. Det gælder for eksempel inden for den kemiske fagterminologi. Kemikerne er i hvert fald overbevist om at Sprognævnet vil fordanske for enhver pris. Men sådan forholder det sig altså ikke. Heller ikke hvor Sprognævnet kunne have fået den fordanskede form helt gratis: Valgfriheden mellem miljø og milieu er opretholdt i R086 skønt den franske stavemåde er næsten helt fortrængt, i hvert fald i offentligt sprogbrug, jf. Miljøministeriet osv. Men som det fremgår af oversigten er hovedtendensen klar: De fremmede ord er blevet mere danske, dog

fortrinsvis på valgfrihedsplanet. Og det afspejler måske alligevel ganske godt bevægelserne i den faktiske sprogbrug og i den almene sprogholdning.

Oversigt til nr. 3 Fordanskede stavemåder

Bevægelser fra fremmed til dansk og omvendt mellem R055 og R086 (if. ændringslisten i R086):

Fremmed til dansk, fx bolschevik til bolsjevik,
charmeur til charmør, chiasme til kiasme i alt 28
Dansk til fremmed, fx kampere til campere,
kan (sb) til khan i alt 16

Valgfrihed nyindført:

Fremmed + dansk, fx buste/byste, checke/tjekke,
ion/ion, pie/pai, serve/serv, vanille/vanilje,
zar/tsar i alt 45
Dansk + fremmed, fx bolsje/bolche, føderal/federal,
egypter/egypter i alt 13

Valgfrihed ophævet:

Fremmed droppet, fx backe/bakke til bakke,
czekisk/tjekkisk til tjekkisk i alt 7
Dansk droppet: offert/offerte til offerte i alt 1

Fuge-s i sammensætninger (nr. 2)

Fuge-s'erne har været i fremmarch i almindelig sprogbrug i årene efter R055, og det i en grad så at et nyt sprogrøgtsselskab fandt anledning til at kæmpe mod dette i deres øjne sproglige forfald ved at tage navnet Modersmål-Selskabet. En del af sel-

skabets stiftere var tillige knyttet til partiet Centrum-Demokraterne. Ifølge R055 får både modersmål og centrum -s- i sammensætninger. I R086 er fuge-s'et blevet valgfrit for centrum, men er stadig obligatorisk for modersmål, i tråd med de generelle regler for dobbeltsammensætninger.

Man kan roligt sige at spørgernes store usikkerhed på området svarer til den bevægelighed der fremgår af oversigten (nedenfor). Den faktiske sprogbrug som den kan konstateres i nævnets citatsamling, har i høj grad været styrende for ændringerne i den officielle norm. Man kan bemærke at hovedtendensen går mod valgfrihed, og på en sådan måde at s-muligheden er forstærket.

Oversigt til nr. 2 Fuge-s i sammensætninger

Bevægelser fra obl. -s- til -0- og -(s)- og omvendt mellem R055 og R086 (if. ændringslisten i R086):

Fra -s- til -0-: points- til point-, æselsspark
til æselspark i alt 2
Fra -(s)- til -0-: film(s)- til film-, safian(s)-
til safian- i alt 2
Fra -s- til -(s)-, fx lofts- til loft(s)-, nedbørs-

til nedbør(s)-, æseløre til æsel(s)øre i alt 16

Fra -0- til -s-: spøgelse- til spøgelses- i alt 1
Fra -(s)- til -s-, fx ansvar(s)havende til ansvarshavende, fabrik(s)arbejder til fabriksarbejder, spøgelse(s)- til spøgelses- i alt 7
Fra -0- til -(s)-, fx barsel- til barsel(s)-,

blyant- til blyant(s)-, værelse- til værelse(s)-

i alt 18

Alt i alt ser det ud til at misforholdet mellem udbredt sprogbrug og den officielle norm er mindsket væsentligt på disse fem områder som hyppigst voldte sprognævnbrugernes kvaler i undersøgelsen. Tilbage står at se på spørgernes allerstørste problem: særskrivning og sammenskrivning.

Særskrivning og sammenskrivning (nr. 1)

De overvældende mange spørgsmål på dette område går for en meget stor del på præpositionsudtryk som ud over, over for og på præpositionsforbindelser af typen til lykke, til stede, i dag, i alt, om bord, på ny, et emne som med Rasmus Rasks ord "ikke hører til de vigtigste i Retskrivningslæren". Sprognævnet går som Rask principielt ind for særskrivning her, men synes ikke det gør så meget hvis der synes mod princippet i det små. I R055 var der i forordet en bemærkning om at det ville være urimeligt at betragte afvigelser fra reglerne om sær- og sammenskrivning som en fejl. Noget tilsvarende står der ikke i R086, men i hæftet "Om den nye Retskrivningsordbog" hedder det: "...men det må stadig gælde, at formelt set ukorrekte skrivemåder som fx "ialt", "ombord", "påny", "udenfor døren" kun bør regnes for ubetydelige afvigelser".

Hvad er dog dette? som Jeppe sagde. Det mest påtrængende problem for Sprognævnets samvittigheds-

fulde spørgere, der lige så ofte som vi andre ser disse ordforbindelser skrevet sammen, bliver spist af med at det er en slags fejl, men at den dog er så mikroskopisk at nævnet næsten ikke gider tale om den. Og på dette område er der kun foretaget ganske få ændringer i RO86; bl.a. skal man nu generelt særskrive præpositionsudtrykkene når der er en styrelse, også i "uegentlig" betydning. Men alligevel! Hvad med lidt valgfrihed her! Det ville dog passe bedre med nævnets almindelige linje at tage hensyn til en udbredt praksis blandt i øvrigt omhyggelige og rutinerede sprogbrugere.

Hvorfor nævnet er underlig stædigt på dette punkt har Allan Karker gjort udførligt rede for i Nyt fra Sprognævnet, nr. 3 1986. Konsekvenserne ville blive uoverskuelige hvis der blev lukket op for godteposen. Karker skriver: "Til eksempel måtte sammenskrivningen igår for en systematisk betragtning medføre ikke blot idag, imorgen, iforgårs, iaftes, men også iforgårsaftes, iovermorgeneftersmiddag osv." Okay, okay, det er godt nok et uhyggeligt perspektiv. Men lad os få en eneste lille valgfrihed endnu: Lad os få lov til at skrive udover, overfor, indenfor osv. som rigtige præpositioner i ét ord! Og lad så bare dem der kan kende en styrelse når de ser den, fortsætte med særskrivningen.

TONIVEAUBESKRIVELSE AF DANSK MORFOLOGI

Præsentation af en persondatamatversion af Kimmo Koskenniemi's datamorfologiske model, anvendt til beskrivelse af nudansk skriftsprogsmorfologi.

Af Søren Brandt

1. Datalingvistiske modeller

Når man diskuterer forskellige grammatikker og sprogteorier (sprogmodeller), der beskriver det samme sproglige materiale, kan man klassificere dem i forhold hvor 'adækvate' de er, hvilket groft sagt angiver, i hvor høj grad de udtrykker generelle regelmæssigheder. Dette er ikke stedet til en nøjere gennemgang af de pågældende begrebsdannelser, og vi skal indskrænke os til at postulere én mulig karakterisering:

1. En iagttagelsesadækvat grammatik opregner de acceptable sproglige størrelser og tilskriver dem en konstituentanalyse. De pågældende størrelser vil være sætninger i den syntaktiske del af grammatikken og ordformer i den morfologiske del.

2. En beskrivelsesadækvat grammatik er iagttagelsesadækvat og tilskriver endvidere de sproglige størrelser en (dybde)strukturel analyse.

3. En forklaringsadækvat grammatik er beskrivelsesadækvat og baserer endvidere de strukturelle analyse på almensproglige (universelle) lovmæssigheder.

Det er klart, at man ud fra et (almen)lingvistisk synspunkt vil stræbe efter at udvikle grammatikker der er adækvate på et så højt niveau som muligt. Man skulle derfor tro, at hvis man som grammatiksprog, metasprog, benytter en datamatisk specifikation i stedet for en mere traditionel specifikation med et naturligt sprog som metasprog, så ville også en sådan datalingvistisk model være bedre, jo højere dens adækvansniveau var. Det er imidlertid ikke nødvendigvis tilfældet. En forklaringsadækvat datalingvistisk model må nemlig være baseret på en konkret, forklaringsadækvat sprogmodel, og den vil derfor være bundet til netop denne sprogmodels begrebsdannelser og forudsætninger, og det vil følgelig være umuligt at benytte den pågældende datalingvistiske model i forbindelse med nogen anden sprogmodel.

Nu véd vi jo forbavsende lidt om de almensproglige regelmæssigheder som vores grammatikker ideelt set skulle afspejle, og den lingvistiske debat handler især om de forskellige almensproglige teorier og deres respektive fortrin og mangler. Hvis vi derfor betragter en datalingvistisk model som et stykke værktøj, så er det klart, at det vil være mere velegnet, jo flere forskellige almensproglige modeller det kan benyttes i forbindelse med. Hvis man vil benytte en datalingvistisk model til at afprøve almensproglige modeller, vil man foretrække en model der er mest muligt teorineutral og som